

بررسی روند تغییرات دما - بارش در غرب گیلان با تکیه بر خشکسالی

تدوین: دکتر بهمن رمضانی - استادیار دانشگاه آزاد اسلامی رشت

چکیده

تغییرات روند دما و باران در اقالیم مختلف منکلات جزئی تامصاً بسیاریزگ را ناتطبیخ خرد تاکلان به همراه داشته باشد. بطوری که پدیدار شدن اثرات این روند در اقالیم خشک سریعتر و هرموز قر و باد رضد بالاین قابل پیش‌بین است ولی در اقالیم مرطوب این تغییرات با نوسانات جزئی تر ولی با تداوم بیشتر همراه می‌باشد که اثرات زیانبار این نوسانات همیشه مورد مطالعه محققین بوده است. این اثرات از مسائلی نظری کم‌آمد، کم شدن دبی رودخانه‌ها، محدود شدن طول دوره رشد گیاهان، کم شدن آفات، کاهش مجموع دمای فعال در طول دوره رشد گیاهان و... راه همراه دارد. که با کاهش تردد و فقر عمومی یکارچه خود را می‌باشد.

مطالعه زیادی در مناطق خشک ایران در این باره انجام شده است ولی در مناطق مرطوب این امر اسایه مدون ندارد بلکه در سطح کلان منطقه گیلان دیده شده است. در مطالعه حاضر منطقه غرب گیلان که به صورت نواری از یک طرف دریا و از طرف دیگر کوهستان تالش آتش‌احاطه کرده است از نظر تغییرات دما و بارش مورد بررسی قرار می‌گیرد و از نتایجی که این ناسیه با منکلات کم آمد در طول دوره رشد گیاهان زراعی (دوره گرم) در سالهای اخیر مواجه شده است می‌تواند ناشی از پدیدار شدن یک دوره خشکسالی باشد جهت پاسخ به این سؤال روند تغییرات دما-بارش در منطقه باتوجه به ایستگاه‌های موجود و تیز داده‌های هواشناسی موردنظر یه ر تحلیل قرار می‌گیرد.

در این مطالعه با منکلات عدم تطویل سالهای آماری، عدم بوشش کامل ایستگاهها به طور استاندارد، ثبت داده‌های غیرواقعی، کامل نسودن ایستگاهها از نظر دستگاهها و زمان آمار برداری راه همراه داشته است که با روش‌های بهینه بازارسازی شده است.

کمبود منابع آب و محدودیت اقلیمی طول دوره رشد گیاهان زراعی و یا فعال گیاهی، اضافه بارش، کمبود بارش از موضوعاتی است که سبب خشکسالی و یا به مبارزی کاهش محصولات کشاورزی می‌گردد و این موضوع از دید متخصصان مختلف و نوع مطالعه آن مقاوم است ولی در جامعیت و ارزیابی، آن رایک پدیده طبیعی که اثرات فراوان روی محیط زیست دارد به شمار می‌آورند.

باتوجه به مطالعه روند تغییرات دما-بارش در یک دوره آماری معین در دوازده ایستگاه منطقه مورد مطالعه، آثار خشکسالی بصورت تدریجی در حال تمایان شدن می‌باشد و چاره‌های مسکن وار مبارزه اصلی با این عامل اقلیمی نمی‌باشد. شواهد نشان می‌دهد که طول دوره حرارتی فعال گیاهی در دوره رشد گیاهان زراعی، اضافه بارش، تغییرات دما در منطقه در حال تغییرات تدریجی معنی دار است و با توجه به بارگذاری جمعیت، محدودیت خاک، مشکلات فراوانی را از نظر محیط زیست در آینده به همراه خواهد داشت.

مطالعه حاضر قسمتی از یک طرح پژوهشی در حال تدوین است که روند تغییرات عوامل فوق را با استفاده از نرم‌افزار minitab و نوشته‌های پیش‌بینی احتمال وقوع با دوره‌های مختلف تجزیه تحلیل می‌نماید و هدف مطالعه شناخت روندها و آینده‌گری است تا تدبیر لازم جهت برخورد با این مسئله (خشکسالی و اثرات زیست‌محیطی آن) که منطقه در یک ناحیه یا اقلیم مرطوب قرار گرفته، مورد غفلت برنامه‌ریزان محلی، منطقه‌ای قرار نگیرد.

۲۷/۲ در دیناچال تا ۱۲/۷ در آستارا متغیر است بطوری که در کل خوزر حدود ۱۸ ادرصد و در مناطق کویری حدود ۵۰ ادرصد می‌باشد. (دکتر خالیلی ۱۳۶۳-۱۴)

و از طرفی در متوسط بارندگی ۱۲۰۰ میلی متر بیشترین تغییر انحراف استاندارد و در بارندگی ۷۰۰ میلی متر کمترین بیزان را نشان می‌دهد که این موضوع نشان دهنده این است که ایستگاه‌های دارای بارندگی بیشترین، بیزان انحراف آنها از سالی به سال دیگر بیشتر می‌گردند.

در مطالعاتی که (دکتر غیرور ۱۳۷۵-۱۴) در رابطه باکل ایران انجام گرفته این بیزان تغییرپذیری میانگین بارندگی برای دوره ۱۹۰۹-۷۱ (۱۰۱۰) ادرصد کمتر از میانگین کل (خشکسالی) و برای دوره ۱۹۷۲-۸۷ (۱۹۷۳) با ادرصد بیشتر از میانگین کل (ترسالی) برآبر شده است. منطقه مورد مطالعه فعلی در مطالعه دکتر غیرور بعنوان دوره باکاهش بارندگی یا خشکسالی برآبر شده است که با مطالعه حاضر نیز همخوانی نشان می‌دهد.

تواتر طبیعی، بارندگی در منطقه نشان می‌دهد که تغییرات شدید سالانه را به همراه دارد و جهت تحلیل از میانگین متحرک ۵ ساله استفاده شده است که در ایستگاه ناو ۱۰۰۰ دوره پرآبی ۸ ساله و کم آبی ۱۲ ساله با تغییراتی مشخص، در ایستگاه آستارا با دوره پرآبی ۴ ساله و کم آبی ۷ ساله با تغییراتی کمتر، در ایستگاه هشتپر با دوره پرآبی ۱۰ ساله و کم آبی ۵ ساله را به همراه دارد که تحلیل روند بارندگی در ایستگاه پیسه‌سون، آستارا، پیغمبر، منطقه است.

جهت امتحان این تحلیل با ایستگاه ارزی نیز همسان گردید برای آن ایستگاه بیز این روند منفی می‌باشد که دارای اهیعت فرداون می‌باشد و نشان می‌دهد که منطقه به طرف یک کم آبی و یا به تعبیری خشکسالی از نظر بارندگی حرکت می‌کند.

جهت برآورده شاخص ترسالی و خشکسالی از شاخص استاندارد استفاده شده است (Standard index of Annal Rainfull) که میانگین بارندگی هر ایستگاه را با میانگین کل منطقه در نظر می‌گیرد. ایستگاه‌های شاندمن، ماشین خانه، هشتپر، ناو ۱۰۰۰ دوره خشکسالی یا کم آبی و ایستگاه‌های آستارا، پولن، پیسه‌سون و دیناچال و اسلام دوره پرآبی را نشان می‌دهد. (نگاره (۱) و (۲) و (۳) و جدول (۱))

جدول (۱): تغییرات میانگین بازندگی

	xp	s.d	c.v	
1	1280	162	12	astara
2	1128	170	15	hashpar
3	1054	2447	23	mashink
4	1190	176	14	asalm
5	1219	332	27	dinachal
6	1004	139	13	shandzman
7	1504	265	17	ponel
8	682	118	17	nav1000
9	1213	180	14	peseson

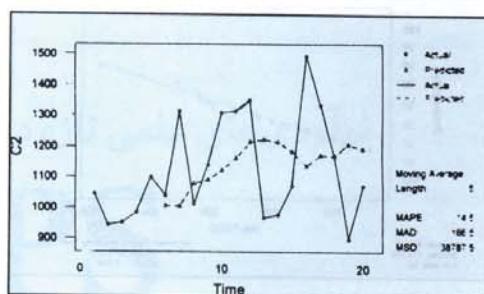
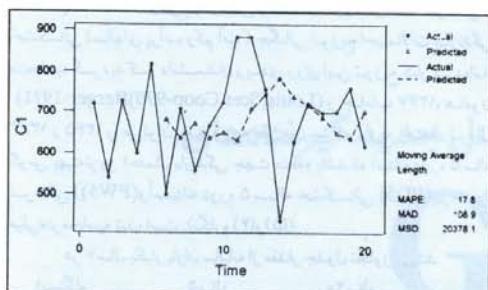
مشخصات جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

این ناحیه در شمال و شمال غرب استان گیلان قرار گرفته و از نظر تقسیمات سیاسی شهرستانهای آستارا و هشتپر تالش وادریس می‌گیرد (آمار استگاه شاندمن در شهرستان ماسال و شاندمن واقع در جنوب منطقه نیز مرداستفاده قرار گرفته است) و از نظر توپوگرافیک از دو قسمت جلگه و کوهستان تشکیل شده است که دارای وحدت جغرافیایی و سیمای واحد و چشم‌اندازی منحصر به فرد می‌باشد که از ارتفاع منهای ۲۶۰۰ متر تا بیش از ۳۰۰۰ متر را دربرمی‌گیرد. از نظر حوضه‌های آبریز نیز از آستارا تا شفارود و دخانه‌های از غرب به شرق به دریای خزر جریان دارند. تقریباً این وحدت در جنوبی‌ترین نقطه خود از نظر حوضه جریان رودخانه‌ای نیز با تالاب ازولی و گیلان مرکزی ازین ناحیه جدا می‌گردد به طوری که این منطقه از ۴۹/۱۰ تا ۴۸/۲۵ کیلومتر مربع را عرض شمالی با مساحت حدود ۳۳۰۰ کیلومتر مربع که حدود ۲۷۸۰ کیلومتر مربع را مناطق کوهستانی (۱۵/۶) و حدود ۵۲۰ کیلومتر مربع جلگه و دشت (۱۰/۶) در امتداد ساحل می‌باشد تشکیل شده است که شهرستانهای آستارا، هشتپر، اسلام، پرمه، شاندمن، رضوانشهر در محدوده مطالعه واقع شده‌اند.

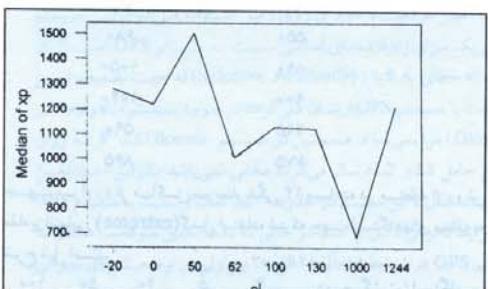
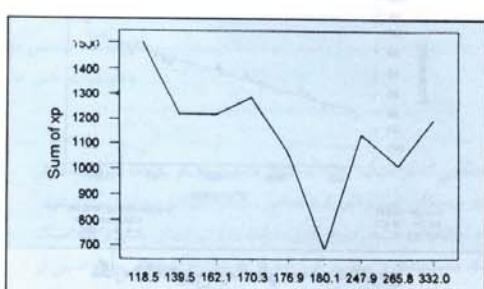
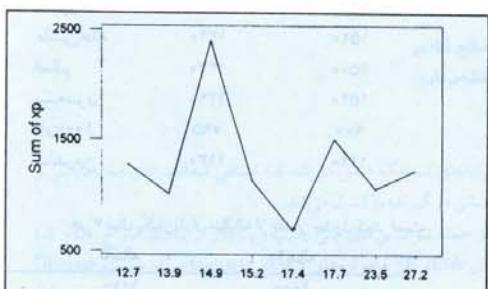
شبکه ایستگاه‌های هواشناسی منطقه - بارندگی

از کل ایستگاه‌های فعال و غیرفعال (تعطیل شده) منطقه با توجه به طول دوره آماری ۹ ایستگاه انتخاب گردید که از ارتفاع منهای ۲۰ متر تا ۱۴۴۴ متر پراکنده شده‌اند (میانگین ارتفاع ایستگاهها ۳۸۷۵ متر) و جهت بازسازی از روش نسبتاً و تفاضل‌ها و همگن‌سازی از روش آزمون منحنی مجموعه دوگانه (Double mass curve) و روش غیرگرافیکی آزمون گردش حول میانه (Run test) (بالاستفاده از نرم‌افزار کامپیوتری مورداستفاده قرار گرفت و نتایج آماری آثار به دوره ۲۰ ساله همسان گردید و جهت آزمون انتخاب تعداد سالهای آماری از روش ماکوس (Mackus) (جهت کافی بودن داده‌ها استفاده شده است).

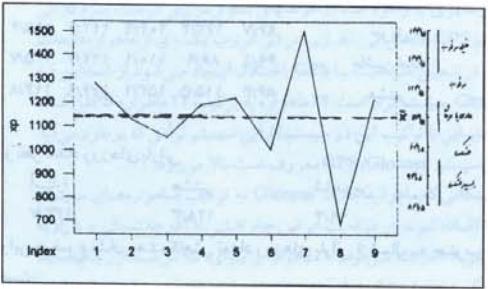
آنالیز اندازه گیری باران در منطقه نشان می‌دهد میانگین بارندگی منطقه ۱۱۴۱/۵ میلی متر است که در ارتفاع منهای ۲۰ متر با ۲۰۱۵ میلی متر بیشترین در ارتفاع ۱۰۰۰ متری با میانگین ۴۳۴ میلی متر کمترین مقدار را دارد و در این میانگین لازم را با اکوتون‌های گیاهی در ارتفاعات نشان دهد. بطوری که میانگین بارندگی در این دو منطقه ۱۲۱۹ و ۶۸۲۵ میلی متر در طول دوره بوده است. و از نظر انحراف بارندگی دیناچال در جنوب شرق منطقه ۳۳۲ میلی متر بیشترین و ناورود در مرکز منطقه با ۱۱۸/۵ میلی متر کمترین انحراف استاندارد بارندگی را نشان می‌دهد و از نظر میانه بارندگی سالانه ایستگاه پولن در مدخل دره شفارود (سامانگین بارندگی حوضه‌ای ۱۱۵۴/۵ میلی متر) با ۱۲۳۱/۵ نزدیکترین همانگی هشتپر به عنوان مرکز منطقه در نظر گرفته شده است. حدود میانگین تغییرپذیری تجزیی منطقه ۱۵۰۴ متر ۶۸۲ میلی متر متغیر است. ضریب تغییرات بارندگی بین

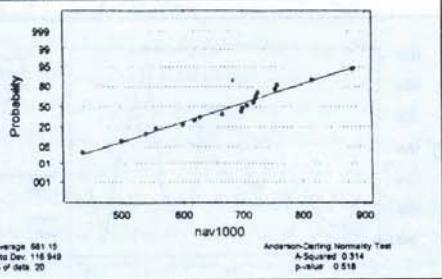
نگاره (۱): میانگین متغیر هشتپر و ناو

نگاره (۲): میانگین بارندگی ایستگاه بالارتفاع s.d,c.v

نگاره (۳): تغییرات بارندگی با شاخص SIAR

جهت احتمال وقوع بارندگی و محاسبه دوره برگشت ترسالی و خشکسالی (سالهای پرآب و کم آب) چگالی توزیع احتمالات بارندگی محاسبه گردید که دانشمندان زیادی روی این توزیع کار کرده‌اند (Louis(Scet.Coop-970)Berger-1971) و جاماب ۱۳۶۷ هامون ۱۳۶۵ را می‌توان نام برد و به نظر می‌رسد که آستانه دوره ۵ ساله ترسالی (PW5) (و آستانه دوره ۵ ساله خشکسالی (PDS5) (بر حسب میلی متر محاسبه شده است. (نگاره (۴) و (۵))

هر ۷ سال یکبار باران سالیانه از مقدار جدول تجاوز می‌کند

ایستگاه	۲۰ ساله	۵ ساله
آستانه	۱۴۳۵	۱۴۶۰
هشتپر	۱۳۰۰	۱۴۳۰
ماشین خانه	۱۳۲۰	۱۵۲۰
اسالم	۱۳۴۰	۱۵۰۰
پیسه سون	۱۳۹۰	۱۵۲۰
ناور	۷۹۵	۹۰۰
شاندرمن	۱۱۳۰	۱۲۲۰

هر ۷ سال یکبار باران سالیانه از مقدار جدول کمتر است

۲۰ ساله	۵ ساله
۱۱۷۰	۱۰۰۰
۹۹۰	۸۸۰
۶۸۰	۵۵۰
۱۰۵۰	۸۹۰
۱۰۴۰	۹۰۰
۵۹۰	۴۹۵
۸۶۰	۷۷۰

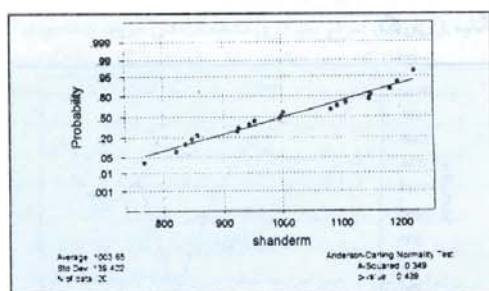
جهت برآورد از مراکزیم بارندگی ۲۴ ساعته در منطقه از روش مقادیر انتها (extreme) گمبل استفاده شده که جهت ایستگاه‌های منطقه به شرح ذیل است.

دوره برگشت / ایستگاه	۲	۵	۲۰	۵۰	۱۰۰
آستانه	۱۲۶/۸	۱۶۶/۷	۱۹۱/۹	۲۱۱	
حویق	۹۶/۷	۱۴۳/۴	۲۰۴/۲	۲۴۲/۶	۲۹۵/۴
ماشین خانه	۶۹/۱	۸۶/۹	۱۱۰/۱	۱۲۴/۷	۱۳۵/۷
هشتپر	۸۶/۶	۱۱۵/۵	۱۵۳/۱	۱۷۶/۹	۱۹۴/۸

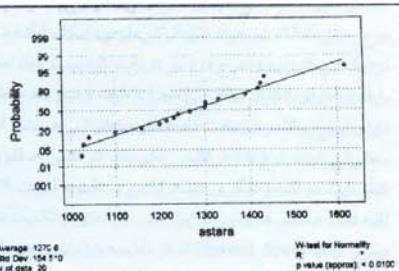
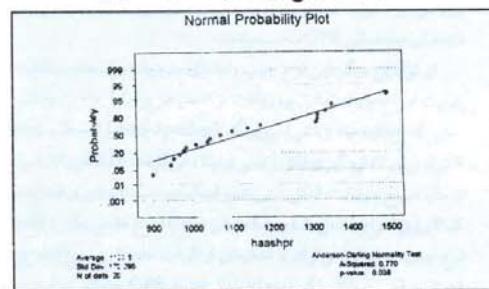
از نظر تعداد روزهای بارانی

آستانه	هشتپر
۹۹/۴	۱۲۸/۳

وای موضع نشان دهنده کاهش تعداد روزهای بارانی از شمال به جنوب است.

نگاره (۴): توزیع نرمال ناو و شاندرمن

نگاره (۵): توزیع احتمال نرمال هشتپر و آستانه

و از نظر تعداد روزهای بارانی در ماه نیز در طول دوره کشاورزی به شرح ذیل است.

شهریور	مرداد	خرداد	اردیبهشت	فروردین	تیر	بهمن	اسفند	دی
شاندرمن	۹/۶	۹/۱	۶/۷	۵/۳	۵	۹		
هشتپر	۱۲/۱	۱۱/۵	۸/۳	۶/۲	۶/۶	۱۰/۳		
آستانه	۱۳	۱۳/۹	۸/۸	۶/۷	۹/۷	۱۲		

و نشان می دهد که در ماه فروردین و اردیبهشت به طور متوسط ۱۵ روز باران و در ماه شهریور نیز به طور متوسط این عامل مشهود است و این نشان می دهد که طول دوره رشد گیاه و برنج محدود شده است و گونه های دیررس با خاسته همراه می باشند. که این عامل می تواند محدودیت لازم راچهت کشاورزی برنج در صورت عدم تغییر گونه به صورت خشکسالی همراه داشته باشد.

درجه حرارت

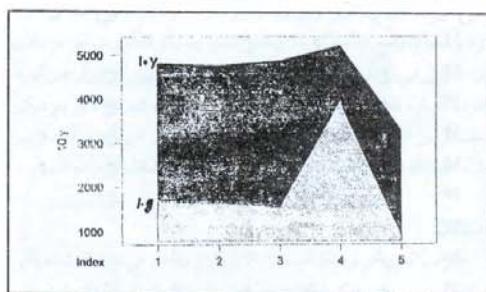
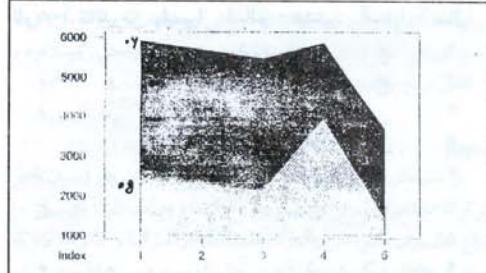
از نظر دما میانگین نرمال منطقه آستانه (۱۱۵/۴) که دریخشن ارتفاعی حدود ۵/۱ درجه کمتر از جلگه می باشد و ضریب تغییرات آن در آستانه (۷/۱)، هشتپر (۹/۳)، آسلام (۴)، پیغمبر (۱۰/۲)، شاندرمن (۳/۷) و در آستانه (۱۰/۶) عدد صد می باشد.

میانگین متغیر استگاههای آستانه، هشتپر نشان می دهد که دوره های ۷ ساله دمای پایین (ترسالی) دارند. که استگاه شاندرمن با توجه به موقعیت چغا ایسای این دو مناقوف می باشد. ولی با استگاه ناو ۱۰۰۰ همراهی نشان می دهد که تحلیل روند آن نیز در آستانه، شاندرمن، ناو ۱۰۰۰ در حال کاهش می باشد. (نگاره (۶))

از نظر پتانسیل حرارتی منطقه آستانه (۲۲۴۹)، شاندرمن (۲۲۶۷)، آسلام (۲۱۳۹)، پیغمبر (۲۲۷۱)، هشتپر (۲۲۰۷)، پیغمبر (۸۹۴)، ناو ۱۰۰۰ (۱۷۷۰) بر مبنای دمای فعال ۱۰ درجه می باشد که به طور متوسط در دشت ۲۳۷۲ و در ارتفاع ۱۳۳۲ درجه روز می باشد که دمای فعال منطقه رو به کاهش است و این عامل همراهی لازم را بازندگی نشان می دهد که منطقه به سمت کاهش طول دوره رشد یا خشکسالی کشاورزی پیش می رود. بطوري که تفاوت فاحشی بین شش ماهه زراعی باشش ماهه غیرزراعی در منطقه با توجه به جدول زیر دیده می شود.

جدول (۲): دمای فعال سالانه و طول دوره رشد منطقه

ناو ۱۰۰۰	شاندرمن	آسلام	هشتپر	آستانه
سالانه	۵۹۱۰	۵۶۹۳	۵۴۶۸	۵۸۶۰
٪ طول دوره رشد	۲۲۴۱/۳	۲۳۰۰/۲	۲۱۲۹	۳۹۳۰
سالانه	۴۸۰۰	۴۷۵۰	۴۸۶۰	۵۱۹۳
٪ طول دوره رشد	۱۶۸۰	۱۶۲۳	۱۵۴۵	۳۹۲۷

نگاره و جدول (۶)

۱-آستانه ۲-هشتپر ۳-آسلام ۴-شاندرمن ۵-ناؤ ۱۰۰۰

برآورد خشکی

جهت برآورد خشکی از روش کاربردی سابر اعتمانیم و ساستری (دکتر چغفرنگی (۱۳۶۴-۰) بالندگی استفاده شده است و آن استفاده از شاخص در حد انحراف متفق شاخص خشکی هرسال نسبت به سری شاخصهای خشکی هر استگاه می باشد که به صورت زیر قابل ارائه می باشد.

اگر شاخص بین صفر تا ۰/۵ تا ۱ برابر انحراف معیار باشد خشکسالی خفیف

اگر شاخص بین ۰/۵ تا ۱ برابر انحراف معیار باشد متوسط

اگر شاخص بین ۱ تا ۲ برابر انحراف معیار باشد شدید

اگر شاخص بین ۲ تا پیشتر برابر انحراف معیار باشد مصیبت بار بطوري که از جدول (۳) پیدا شود فراوانی دوره پیش ساله شاخص خشکسالی در منطقه به شرح زیر می باشد.

جدول (۳): فراوانی شاخص خشکسالی منطقه

خفیف	متوسط	شدید	مصطفیت بار
-	۴	۱	۶ آستانه
-	۱	۷	هشتپر
-	۳	۳	آسلام
-	۳	۳	پیغمبر
-	۲	۳	شاندرمن
-	۲	۴	ناؤ ۱۰۰۰
۱۵	۲۱	۲۸	

ناو ۱۰۰۰ شاندرمن پلیمرها	اسالم	هشتپر	آستارا	سال
جنوب رود کاهشی را به همراه دارد همچنین از نظر ارتفاعی نیز این روند کاهشی حفظ می‌گردد و اختلال بارندگی ۵ ساله (ترسالی و خشکسالی) نیز نشان می‌دهد که در شرایط فعلی دوره خشکسالی شروع می‌گردد. و از نظر دما نیز این روند کاهشی را از نظر طول دوره رشد گیاهان زراعی در شش ماهه اول سال نشان می‌دهد و آن نیز نشان دهنده کاهش طول دوره رشد زراعی است که با بدله تناسب آن تغییرات گونه‌ها از نظر متوسط رس، زور درس لحظه‌گردد در غیر این صورت نه تنها نظر کم آبی با مشکل مواجه می‌گردد از نظر کاهش دماده اواپل و اوخر دوره زراعی نیز مشکلات فراوان به همراه خواهد داشت و نهایتاً منطقه نشان می‌دهد که از نظر اقلیمی منطقه از یک اقلیم مرطوب معتدل در ارتفاعات تالقیم مرطوب گرم دردشت متفاوت است که این امر از نظر شاخص خشکی با توجه ملایم بودن شاخص سرماز (منطقه نشان از تغییرات ملایم در منطقه است که باید برنامه‌ریزی لازم باشد به اجراء آورده شود. □	ش	خ	۲	۱
	ش	خ	۳	۲
	ش	خ	۴	۲
	ش	ش	۵	۳
	ش	خ	۶	۳
	ش	خ	۷	۲
	ش	ش	۸	۲
	ش	ش	۹	۲
	ش	خ	۱۰	۲
	ش	خ	۱۱	۲
	ش	خ	۱۲	۲
	ش	خ	۱۳	۲
	ش	خ	۱۴	۲
	ش	خ	۱۵	۲
	ش	خ	۱۶	۲
	ش	خ	۱۷	۲
	ش	ش	۱۸	۲
	ش	ش	۱۹	۲
	ش	خ	۲۰	۲

منابع :

- دکتر علی خلیلی، ۱۳۵۵، نگرشی بر ویژگیهای بارندگی سالانه در ایران - نیوار.
- دکتر ابراهیم جعفرپور، ۱۳۶۴، مطالعه اقلیمی خشکی و خشکسالی نائین کرمان - مؤسسه جغرافیا - دانشگاه تهران.
- دکتر ابراهیم جعفرپور، ۱۳۶۴، پژوهش‌های اقلیمی در غرب ایران - مؤسسه جغرافیا - دانشگاه تهران.
- غلامعلی کمالی و همکاران، زمستان ۶۸، شاخص هواشناسی و خشکسالی و کشاورزی - نیوار.
- دکتر اتمین علیزاده، بهار ۶۸، مفهوم هیدرولوژی خشکسالی و روش‌های پیش‌بینی آن - نیوار.
- غلامعلی کمالی، بهار ۱۳۷۰، بررسی عوامل مختلف آب و هوایی در رابطه با خشکسالی - نیوار.
- مهندسین مشاور جاماب، ۱۳۷۳، طرح جامع آب کشور - گیلان - وزارت نیرو.
- دکتر حسنه علی غیور و معودیان، ۱۳۷۵، بررسی نظام تغییرات مجموع بارش سالانه در ایران زمین - نیوار.
- دکتر منوچهر فرج زاده، ۱۳۷۷، خشکسالی و روش‌های مطالعه آن شماره ۲۲ - جنگل و مرتع.

ش = شدید
خ = خفیف
م = متوسط

بسطوری که از جدول استنباط می‌گردد منطقه در قسم دشته از خشکسالی‌های خفیف برخوردار می‌باشد که به صورت سالانه بیشترین فراوانی را نشان می‌دهد و در قسم ارتفاعات این خشکسالی به متوسط تبدیل می‌گردد و در کل منطقه در طول ۲۰ سال با توجه به اقلیم، شرایط خشکسالی از حد خفیف تا شدید تکرار شده است. و از نظر اقلیمی در روش پیشنهادی برای ایران (دکتر کریمی (۱۳۶۴) منطقه دارای شرایط زیراست.

(جدول (۴))

نتیجه گیری

نتیجه مطالعات نشان می‌دهد که منطقه از نظر باران از سمت شمال به

جدول (۴): تغییرات شاخص اقلیمی به روش کریمی - ۱۳۶۴

	نوع climate	m شاخص سرما	zT شاخص گرم	zT شاخص رطوبت	۱ شاخص رطوبت	شاخص	ایستگاه
1	IIC4	کمی سرد	5.1	گرم	158.2	0.6	آستارا
2	IID5	کمی سرد	6.4	بسیار گرم	235.9	1.0	هشتپر
3	IIC5	ملايم	6.0	گرم	151.7	0.6	اسالم
4	IIC5	ملايم	6.8	گرم	168.9	0.8	شاندرمن
5	IIB5	نیمه سرد	2.1	معتدل	89.8	0.6	ناو ۱۰۰۰